

Helmonds

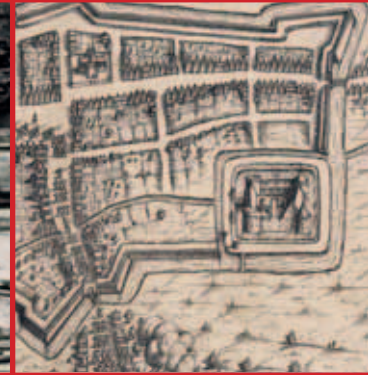

38

Kwartaalblad
Heemkondekring
Helmont

herfst 2017
€ 2,95

HEEM

*Een verdwenen kerkje
De Helmondse stadsvesting
De slag om Sluis 11*

de Reijdt

Heugelplein en Heuvel.

HELMOND

inhoud

Van de redactie	3
In memoriam Carel Verhofstadt	4
Van het bestuur	6
Boekbespreking	7
Agenda	8
Korte berichten	10
Een verdwenen kerkje	12
De Helmondse stadsvesting	14
De slag om Sluis 11	22

Van de redactie

Circa het jaar 1398 werden rond Helmond fortificaties aangelegd, doch een echte ommuring is er nooit geweest. Wel was er, door het opwerpen van een zandwal, sprake van een bastion met ravelijnen, grachten en poorten. De stad kon worden bereikt via vier passages, die werden vernoemd naar markante punten: De Meijen-, Veesche-, Bindersche- en de Hoogeindschepoort. Helmond werd toen aangeduid als zijnde: *'Een kleyne stadt met een schoon casteel daer den grave van Cortenbach, ghemeenlijck genoemt den heere van Helmont, sijn hoff houdt'*. In de loop van de achttiende- en negentiende eeuw verdween het bolwerk. De poorten werden afgebroken omdat ze als gevolg van hun te smalle doorgang, hinderlijk waren voor het als maar toenemende verkeer. In 1817 werden de overblijfselen van de Hoogeindsche- en Veeschepoort geruimd. De Bindersche- en Meijenoort waren in 1789 geslecht. De zandwal, die sinds de zeventiende eeuw niet meer gebruikt werd, was al eerder weggehaald.

Ook het kerkje van Gereformeerde Gemeente aan de Weg op den Heuvel, werd de stad ontnomen. Het stond bezijden de productiehal van de Schroefboutenfabriek Everts en van der Weyden, aan de overzijde van de oude Ambachtsschool. In 1898 was het kerkbestuur genoodzaakt het kerkje te gelde te maken. Die gelegenheid werd door de firma Everts en Van der Weijden te baat genomen om haar terrein naar de zijde van de Weg op den Heuvel uit te breiden. Nadat het meubilair was verwijderd, werd de kerk aan het fabriekskomplex toegevoegd. In de

gebedsruimte werd de bedrijfssmederij ondergebracht en de woning tot kantoor ingericht. In 1941 viel het ten prooi aan de sloperhamer.

Operatie Market Garden was in 1944 de grootste oorlogsoperatie op Nederlands grondgebied. Hierbij was het de taak van de geallieerden een bruggenhoofd te slaan over de Zuid-Willemsvaart om zodoende het gebied rond Helmond, Bakel, Deurne, Asten en Someren te controleren. De troepen rukten op vanuit Geldrop en Nuenen, maar werden gestopt door Duitse Panthertanks. De Duitsers trokken zich vechtend terug naar Helmond en bleven de laatste bruggen over de Zuid-Willemsvaart op. Het gedeelte van de stad ten westen van het kanaal werd in september bevrijd. Omdat de troepen nergens de Zuid-Willemsvaart konden oversteken, maakten zij een omtrekkende beweging om bij Sluis 11 van het bruggenhoofd gebruik te maken. Over *'De slag om Sluis 11'* wordt u uitvoerig geïnformeerd middels een bijdrage van Jeroen Koppes.

Ons volgend kwartaalblad verschijnt op 1 januari 2018. Kopij kunt u tot 1 november zenden aan ons vaste adres: redactie@heemkundekringhelmont.nl De redactie is niet aansprakelijk voor de inhoud van geplaatste artikelen en behoudt zich het recht voor stukken te weigeren, in te korten of aan te passen.

Dit is een uitgave van Heemkundekring Helmont. Gesticht op 24 mei 1948.

COLOFON

Bestuur

voorzitter

Carel Verhofstadt †

secretaris

T. van Dijk, Jan van Heelustra 1, 5702 DM Helmond

T: 0492 - 474745

E: t.dijk@heemkundekringhelmont.nl

penningmeester

F. 't Sas, Beethovenlaan 49, 5707 PS Helmond

T: 0492 - 520945

E: f.tsas@heemkundekringhelmont.nl

bestuurslid

G. van Liempt, van Weerden Poelmanstraat 14,

5703 CS Helmond,

T: 0492 - 554233

E: g.liempt@heemkundekringhelmont.nl

bestuurslid

Th. van Stokkum, Paukenstraat 14, 5702 JP Helmond.

T: 0492-533944

E: t.stokkum@heemkundekringhelmont.nl

Lidmaatschap

Kringlidmaatschap incl. abonnement € 25,-

Rekening Rabobank NL10RABO0123855004

of ING nr. NL29INGB 0002641099 t.n.v.

Heemkundekring Helmont

Inlichtingen

algemeen: E: info@heemkundekringhelmont.nl

het Baken: E: baken@heemkundekringhelmont.nl

Secretariaat

Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond

Public relations

G. van Liempt,

T: 0492 - 554233, E: pr@heemkundekringhelmont.nl

Website

www.heemkundekringhelmont.nl

Redactie

Hans Vogels, Martin Geerts, Berry Wijnen, Kelly Geerts,

Marinus van den Elsen

E: redactie@heemkundekringhelmont.nl

Vormgeving/lay-out: Marinus van den Elsen

Druk: Laumé Media Partners

Foto's gemaakt door/met dank aan:

Henk van Dijk, Lia van Zalinge, RHCe, Berry Wijnen, Jeroen Koppes,

Hans Vogels, Marinus van den Elsen, internet.

Omslag voorzijde: Ansichtkaart van het Beugelsplein. (Collectie Leon van Lieshuot)

Omslag achterzijde: Muurschildering van Eelco van den Berg bij het Jan van Brabantcollege (Het Rijks) in de Molenstraat. (foto Marinus van den Elsen)

Carel Verhofstadt

Onze dynamische voorzitter

Carel Verhofstadt die op 1 juni 2017 op 75-jarige leeftijd overleed was gedurende meer dan vijftien jaar de onvergetelijke en moeilijk vervangbare voorzitter van Heemkundekring Helmont. Hij was een dynamische persoonlijkheid maar ook een echte Bourgondiër die zich, naast zijn heemkundige werkzaamheden en fietsactiviteiten, eveneens bezig hield met de regels en de techniek van de kookkunst.

Ruim vijftien jaar is Carel Verhofstadt voorzitter geweest van Heemkundekring Helmont. Gedurende die tijd is de vereniging flink in ledental toegenomen en heeft ze een heel positieve ontwikkeling doorgemaakt.

Toen hij voorzitter werd had de vereniging nog geen eigen onderkomen. Voor vergaderingen en lezingen werd een zaaltje gehuurd in Het Hool en de materialen van de vereniging waren bij verschillende leden thuis opgeslagen. Carel heeft daar langzaam maar zeker verandering in kunnen brengen. Na veel praten en onderhandelen slaagde hij er in om een plekje te bemachtigen boven het Jan Vissermuseum. Een mooi begin, maar er moesten niet teveel mensen in de heemkamer komen omdat

Foto Henk van Dijk

er dan gevaar bestond dat het krikkele plafond van het museum met het hele heemkundegebeuren omlaag zou kunnen komen.

Dat was niet goed en Carel liep de deur plat bij de gemeente om ze daar op die gevaarlijke situatie te wijzen. Gelukkig vond hij gehoor bij de burgemeester en na veel overleg met wethouder Jan van den Heuvel kwam er tenslotte een plaatsje vrij bij Con Brio. Een aardig verblijf, maar ook verre van ideaal. Het bestond uit een bovenverdieping met allerlei gangetjes en trapjes. Ook daar wist Carel uiteindelijk verandering in te brengen. Want het lukte hem om Heemkundekring

Helmont te huisvesten in Het Baken aan de Pastoor van Leeuwenstraat. Een geweldige vooruitgang voor de vereniging. In de huidige heemkamer is plaats om het gehele omvangrijke archief van de vereniging onder te brengen en er is zelfs een prachtige zaal voor lezingen. Uit dit alles blijkt weer dat als deze voorzitter iets in zijn hoofd had, dan gebeurde het ook. De projecten waaraan werd gewerkt konden vertraging oplopen, maar uiteindelijk kwamen ze wel van de grond.

Ook de inrichting van de heemkamer is voor een groot gedeelte te danken aan de enorme inzet van de voorzitter. Hij zocht lang en vond adressen waar heel goedkoop prima tweedehands meubelen gekocht konden worden. Hij regelde bijvoorbeeld een prachtig boekenrek voor de bibliotheek van de heemkamer en kwam via allerlei wegen aan betaalbare computers. Hij wist altijd de juiste weg, had een enorm netwerk tot zijn beschikking en wist altijd wel ergens subsidies los te krijgen.

Maar hij deed nog veel meer. Het is mede aan hem te danken dat de twee heemkundekringen die Helmond voorheen had, Heemkundekring Beistervelds Broek en Heemkundekring Helmond-Peelland, zijn gefuseerd tot één vereniging Heemkundekring Helmont.

Ook heeft Carel op 26 februari 2008, als voorzitter, de aanzet gegeven tot de heruitgave van het blad Helmonds Heem

dat tot op heden elke drie maanden wordt uitgebracht. De eerste redacteurs waren Paul Jacobs, Marinus van den Elsen en Kelly Geerts.

Carel had een speciaal soort humor en hij kon het niet nalaten om daar steeds weer gebruik van te maken. Soms draafde hij daarbij iets te veel door, maar dat werd hem door de leden wel vergeven. Bij het communiceren per e-mail was dat anders. Dan was hij veel korter van stof. Per e-mail gebruikte hij geen omhaal van woorden. Dan ging het uitsluitend om de essentie van de boodschap. Kort en krachtig.

Carel is heel plotseling gestorven. Hij werd tijdens een korte vakantie in Spanje onwel. Na thuiskomst op 23 mei is hij nog dezelfde dag 's avonds of 's nachts met de ambulance naar het Catharina ziekenhuis gebracht om geopereerd te worden. Er traden complicaties op en hij is donderdag 1 juni in de avond overleden. Aan zijn plan om samen met zijn vrouw, kinderen en kleinkinderen de gouden bruiloft te vieren, kwam abrupt een einde.

Ook het zeventig jarig bestaan van Heemkundekring Helmont zal hij niet mee kunnen maken. De vereniging werd opgericht op 24 mei 1948 en viert in 2018 dus haar zeventig jarig bestaan. Carel was al bezig met de voorbereidingen van het feest en het zal moeilijk zijn om dat zonder hem te vieren.

Het zal ook heel lastig zijn om een waardige opvolger voor hem te vinden.

Van het bestuur

Op 1 juni werden we opgeschrikt door het bericht dat onze voorzitter Carel Verhofstadt onverwacht was overleden. Een groot verlies voor zijn vrouw, kinderen en kleinkinderen die voortaan zonder hun geliefde man, vader en opa verder moeten. Een groot verlies voor zijn familie en vrienden maar ook voor ons als heemkundekring. We hebben niet alleen een goede vriend verloren maar ook een bijzonder gedreven en kundige voorzitter. Het zal niet gemakkelijk zijn om zijn plaats in de vereniging en in het bijzonder in het bestuur op te vullen. Voor nu zijn de taken van Carel verdeeld over de bestuursleden maar we streven ernaar om het bestuur uit te breiden met geïnteresseerde leden van de heemkundekring.

Onze Heemkamer

Elke donderdag bent u welkom op onze heemlocaties in het stads-hobbycentrum Het Bakken, Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond. Van 10.00 tot 12.00 uur en van 14.00 tot 16.00 uur is de genealogiekamer geopend. Hier willen wij u behulpzaam zijn bij het uitzoeken van uw stamboom.

's Morgens van 10.00 tot 12.00 is de heemkamer enkel toegankelijk voor leden. 's Middags van 14.00 tot 16.00 uur is de kamer openbaar voor het verwerven van informatie en

Ondanks het verdriet kijken we uit naar ons 70-jarig jubileum dat we volgend jaar hopen te vieren. De jubileumwerkgroep is druk bezig met de voorbereidingen voor allerlei activiteiten in het kader van dit jubileum. Op 20 april 2018 zal er een feestdag worden georganiseerd waarvoor u zich later dit jaar kunt inschrijven. Noteert u de datum alvast in uw agenda!

Op 28 mei hielden we tegelijk met Het Bakken een Open Dag. Onze heemkamer werd druk bezocht en veel bezoekers namen een flyer van de heemkundekring mee. Ook op de Welkomstmarkt bij het eerste Carat concert in de Warandegenoot onze kraam grote belangstelling. Verschillende mensen kwamen o.a. bidprentjes brengen, maar helaas heeft het (nog) niet geresulteerd in aanmeldingen van nieuwe leden.

kunt u desgewenst onze collecties en bibliotheek kosteloos raadplegen. Altijd staat gezelligheid en kennisverrijking voorop.

Dank voor uw giften en donaties

Met enige regelmaat ontvangen wij giften en donaties. Al deze schenkingen, groot of klein, worden door ons bijzonder gewaardeerd. Door de veelheid is het vaak niet mogelijk iedereen persoonlijk te bedanken.

Daarom zeggen wij langs deze weg hartelijk dank aan allen die Heemkundekring Helmond een warm hart toedragen.

Boekbespreking

Ronny van Lieshout:
Een Helmonder in Liessel

Een Helmonder in Liessel is een boek over de vooroordelen binnen onze maatschappij. Een groter contrast tussen het dorp Liessel en de stad Helmond is eigenlijk niet denkbaar. Het was dan ook een grote gok van het bestuur van Liessel om een voetbaltrainer uit Helmond op de beloftes van Liessel te zetten, maar het pakte uit zoals ze het wellicht voor ogen hebben gehad. De betweters van deze tijd uit Liessel, kregen sympathie voor de braneschopper uit Helmond en samen werkten ze op een memorabele manier naar een passend slotstuk. Een mooi voorbeeld dat vooroordelen illusies zijn als je openstaat voor normen en waarden en opdiert met een vleugje respect. Daar gaat dit boek 'Een Helmonder in Liessel' over.

*Het boek is verkrijgbaar in de boekhandel.
ISBN: 9789402160703,
prijs € 15,-.*

Marijke
Strijbosch:
Tegen/Keer

De Helmondse Marijke Strijbosch is zowel beeldend kunstenaar als docent. De auteur werkt met verschillende disciplines, waaronder poëzie. Strijbosch tracht beeld en woord te vinden op het scherpst van de snede, Ze maakt installaties, objecten en assemblages en ook in boekvorm poëzie met foto's. De auteur gaf diverse bundels in eigen beheer uit, onder meer: Oponthoud, Overbrugging en Oostende. Ter gelegenheid van de kinderboekenweek publiceerde ze enkele gedichten in Children of the Universe. Bij Uitgeverij Heimdall verscheen ook: 'Tot op het bot', ter gelegenheid van de Week van de Poëzie.

*Het boek is verkrijgbaar in de boekhandel.
ISBN: 9789491883538, prijs € 10,-.*

Agenda

U ontvangt voor de lezingen en excursies géén afzonderlijke uitnodigingen. Noteer daarom onderstaande data in uw agenda of op uw kalender. Suggesties voor lezingen en excursies blijven van harte welkom.

Dinsdag 24 oktober

Excursie:

Museum Helmond

Kasteel Helmond is de grootste waterburcht van Nederland. Het vormt samen met een kunsthuis het 'Museum Helmond'. Beide locaties liggen op loopafstand in het centrum, op geringe afstand van het winkelgebied en horeca. Het accent van het bezoek ligt op de bezichtiging van het kasteel waarvan de bouw, in opdracht van Berthout van Berlaer, startte tussen 1325 en 1350. De Heer van Helmond zorgde met deze vesting voor een strategisch verdedigingspunt in het Hertogdom Brabant.

De contouren van de burcht sluiten aan bij de architectuur van toen. De stenen behuizing betekende een verbetering van het woongenot van de Van Berlaers. Immers voorheen bewoonde de familie het 'Oude Huys', een houten slot dat op

korte afstand van het nieuwe kasteel stond. Het Oude Huys was Helmonds eerste kasteel en werd rond 1175 gebouwd. Keizerin Maria van Brabant was de bekendste bewoonster.

Inschrijving t/m 10 oktober bij Gerry van Liempt via e-mail g.liempt@heemkundekringhelmont.nl of telefonisch 0492-554233. Het museum kunt u vinden aan het Kasteelplein 1, 5701 PP Helmond. Bijdrage 3 euro p.p.

De museumjaarkaart is geldig, maar ook zij die een pasje hebben van De Helmondse Bibliotheek krijgen korting. Gelieve om 13:45 uur bij het kasteel aanwezig te zijn.

Dinsdag 21 november

Lezing door Hans van den Broek:

Wonderen in het zonlicht

De gepensioneerde radioloog Hans van den Broek, geeft al jaren lezingen over de geschiedenis van de geneeskunde. In deze causerie worden de raakvlakken tussen die wetenschap en wonderen uit de periode 1300-1750 beschreven. Die bovennatuurlijke feiten of mirakels, leveren boeiende informatie op over de geneeskunde uit die tijd. Gebeurtenissen en eigenaardigheden worden met relativerende humor voor het voetlicht gebracht.

Hoor over de genezing van krankzinnigen die door de duivel zijn bezeten en over lamme kinderen die weer gaan lopen. Maak mee dat mensen hun ontwrichte heup zelf in de kom zetten en dat liesbreuken weer in de buik teruggliden. Luister naar wat een moeder bij een kind met koortsstuipen deed en leef mee met de eerste syfilispatiënten in Nederland. Tussen alle wonderen door komen juweeltjes aan vergeten kennis boven water over eieren, kaarsen, het vernoemen van kinderen naar een Heilige en het verschijnsel wisselkind. Bovendien vertelt de spreker boeiend over het leven in een andere wereld.

Grote zaal Het Baken, Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond. Aanvang acht uur. Bijdrage voor niet-leden 2 euro, leden gratis. Géén inschrijving vooraf.

Dinsdag 12 december

Lezing door Piet van Hees:

Lust, spot en zinnelijk genot

Het betreft een voordracht over het leven in de Middeleeuwen, dat destijds werd gedeclameerd en bezongen door minstrelen en dichters. Zij hekelden de clerus en de edelen. Ze dichtten over de jeugd, de gevaren van de liefde en over het zinnelijke genot. In de Middeleeuwen ontstonden veel verhalen. Hierin wordt een mens beschreven die wordt beheerst door instincten en soms grof en ongeremd is in zijn uitlatingen en gedrag. De verhalen tonen de ware aard van de mens. Ze gaan over spot, seksualiteit, over de domheid van de man en de deugden en ondeugden van de vrouw. Ze vertellen over de liefde, over het spotten met bedrogen mannen en over de soms verre van vrome geestelijkheid.

In de lezing worden gedichten met soms devote, maar zeker ook minder kuise inhoud, voorgedragen. Ze gaan over zachte bedden, gemengde badhuizen, het erotisch samenzijn en over het minnespel dat ook toen een maar al te graag herhaald tijdverdrijf was.

Grote zaal Het Baken, Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond. Aanvang acht uur. Bijdrage voor niet-leden 2 euro, leden gratis. Géén inschrijving vooraf.

RECENSIE

Gluren bij de buren

Op dinsdag 16 mei bracht Heemkundekring Helmont een bezoek aan Heemkundekring Bartholt van Heessel in Aarle-Rixtel. Daar werden de deelnemers aan de excursie, onder het genot van koffie met gebak, ontvangen op het gezellige buitenterras van het nieuwe heemhuis. Voorzitter Jan Dekkers heette iedereen van harte welkom.

Het gezelschap werd daarna in twee groepen verdeeld. De ene helft ging met een gids een prachtige wandeling maken door het historisch centrum van het dorp terwijl de andere groep het schitterende museum van de heemkundekring ging bezichtigen. Een museum met informatie over de historie van Aarle-Rixtel en omgeving. Het museum beschikt over een vaste collectie met onder andere archeologie en er zijn wisselexposities.

Naast het museumgedeelte heeft de heemkamer ook nog een zogenaamde 'goei kamer' die helemaal vrijblijvend bezocht kan worden, eventueel onder het genot van een kopje koffie of thee.

De wandeling was ook heel interessant. De gids vertelde dat Aarle-Rixtel historisch gezien bestaat uit twee vroegere kernen, Aarle en zuidoostelijk daarvan Rixtel. In Aarle staat de kapel van Onze Lieve Vrouw in 't Zand, die we natuurlijk bezocht hebben. Deze kapel is onderdeel van het kloostercomplex Mariëngaarde en is het oudste gedeelte daarvan.

In dit bedehuis wordt het beeldje van Onze-Lieve-Vrouwe van Aarle-Rixtel vereerd. Het is een pijparden

Mariabeeldje uit de 14e of 15e eeuw. Jammer genoeg is het een replica omdat het origineel destijds is vernield door criminelen. In deze kapel bevindt zich ook een drieluik, geschilderd door Jacob Cornelisz. van Oostsanen. Het stelt Madonna met Kind voor. Het drieluik is eveneens een kopie want het origineel is in blijvend bruikleen gegeven aan het Museum voor Religieuze kunst in Uden. Onze gids vertelde ons dat allebei de kernen destijds een parochiekerk hadden maar dat die, na de vrede van Münster,

in 1648, in bezit werden genomen door de protestanten. Zo'n vijftig jaar later werd daarom door de katholieken een schuurkerk gebouwd tussen die twee parochies in. Maar er waren zo weinig protestanten dat ze niet in staat waren om die twee kerken te onderhouden zodat de kerk in Rixtel uiteindelijk in verval raakte, en de katholieken de kerk in Aarle in 1798 weer terug konden krijgen. Maar die wilden hem niet meer omdat herstel niet haalbaar was en ze hebben een nieuwe kerk gebouwd. De protestanten wilden hem ook niet, die hebben ook een andere kerk gebouwd en die staat bekend als het Kouwenbergs kerkje waar je tegenwoordig voor de wet kunt trouwen en waar exposities gehouden kunnen worden, of lezingen, kleine concerten e.d..

De gids vertelde dat Lodewijk Napoleon begin 1800 bij een reis door Nederland ook Aarle-Rixtel heeft bezocht en dat hier ter herinnering aan die koning een monument is geplaatst pal voor de hervormde kerk. Het enige monument in Nederland ter ere van Lodewijk Napoleon.

Na diverse interessante huizen in het centrum van het dorp te hebben bekeken, konden geïnteresseerden ook nog een bezoekje brengen aan de voormalige, in 2014 opgeheven, klokkengieterij Petit & Fritsen. Daar was te zien op wat voor een bewerkelijke maar ook ingenieuze manier destijds klokken werden vervaardigd.

Een verdwenen kerkje

In Nederland zijn veel kerken gesloopt, vaak waren dat bedehuizen met allure die in hoge mate het stadsbeeld bepaalden. Een treurig voorbeeld is de Helmondse Heilig Hartkerk, een product van de fameuze architect Pierre Cuypers, die in 1957 werd geruimd. Er zijn ook kerken met een geringere omvang verdwenen. Daarmee werd het uiterlijk van een stad amper geschonden, maar ze waren wel belangrijk voor de (kerkelijke) geschiedenis.

Dat geldt ook voor het voormalige gebouwtje van de *Kerk der Gereformeerde Gemeente* aan de Weg op den Heuvel, vlak tegenover de oude ambachtsschool. Het stond bezijden de productiehuis van de N. V. Schroefboutenfabriek Everts en van der Weyden en bereikte een leeftijd van ruim een halve eeuw. Het werd gebouwd in opdracht van de *Vereniging*

tot Evangelisatie, nadat daartoe in 1885 een bouwvergunning was ontvangen. Bij het gebedshuis verrees ook een woning voor de predikant of voorganger. Toen de vereniging ophield te bestaan, behoorde het aan God gewijde gebouw tot het goed van de *Vereniging de kerkelijke kas*, die de *Nederduitse Gereformeerde Kerk* bestuurde.

Op het adres Weg op den Heuvel 37 was aanvankelijk het gebedshuis van de Gereformeerde Gemeente gevestigd, waarvoor op de Kromme Steenweg een nieuwe kerk werd gebouwd. In 1898 werd het pand verworven door de firma Everts en van der Weyden, die er een smederij in onderbracht. Later was er Drukkerij Royakkers gevestigd. (Fotocollectie Lia van Zalinge)

Het was toen nog onzeker of de Gereformeerde Kerk erkend zou worden. Die was in 1892 ontstaan uit de *Christelijke Gereformeerde Kerk*, een combinatie van de *Christelijke Afgescheiden Gemeente* en de *Gereformeerde Kerk onder het Kruis*. De Christelijke en Nederduitse Gereformeerden fuseerden tot de *Gereformeerde Kerken*. Hierdoor verloren de Vereniging de kerkelijke kas en het kerkgebouw hun bestaan. Omdat men geen vaste predikant meer in dienst had, stond ook de dienstwoning leeg. Bij akte van 19 november 1897 droeg het genootschap, ten overstaan van notaris Antoon Dijkhoff, haar bezittingen over aan de Gereformeerde Kerk van Helmond.

In 1898 was het kerkbestuur genoodzaakt het oude kerkje te gelde te maken. Die gelegenheid werd door de firma Everts en Van der Weijden te baat genomen om haar terrein naar de zijde van de Weg op den Heuvel uit te breiden. Op 25 januari 1898 werd in bijzijn van Antoon Dijkhoff de verkoopakte getekend door de heren Gerrit Visser en Jan Links, die samen de kerkenraad van de Gereformeerde Kerk vormden. Het een en ander voor de som van 12.000 gulden. Aan de Kromme Steenweg was een nieuwe Gereformeerde Kerk gebouwd, die in 1960 op zijn beurt buiten gebruik werd gesteld nadat de Gereformeerde Kerk 'De Ark' aan de Eisenhowerlaan in gebruik was genomen.

Het Gereformeerde kerkje aan de Kromme Steenweg werd in 1960 buiten gebruik gesteld en in 1981 gesloopt. (Collectie RHCE)

Nadat uit het kerkgebouw aan de Weg op den Heuvel de preekstoel, het klankbord en de kerkbanken waren verwijderd, werd het aan het complex van Everts en van der Weyden toegevoegd. De woning van de predikant werd ingericht tot bedrijfskantoor, in de kerk werd de smederij ondergebracht en op het zangkoor een bergplaats ingericht. Vanaf 1933 werd het pand gebruikt als bedrijfsruimte voor drukkerij Royakkers. In 1941 viel het ten prooi aan de sloperhamer.

De Helmondse stadsvesting

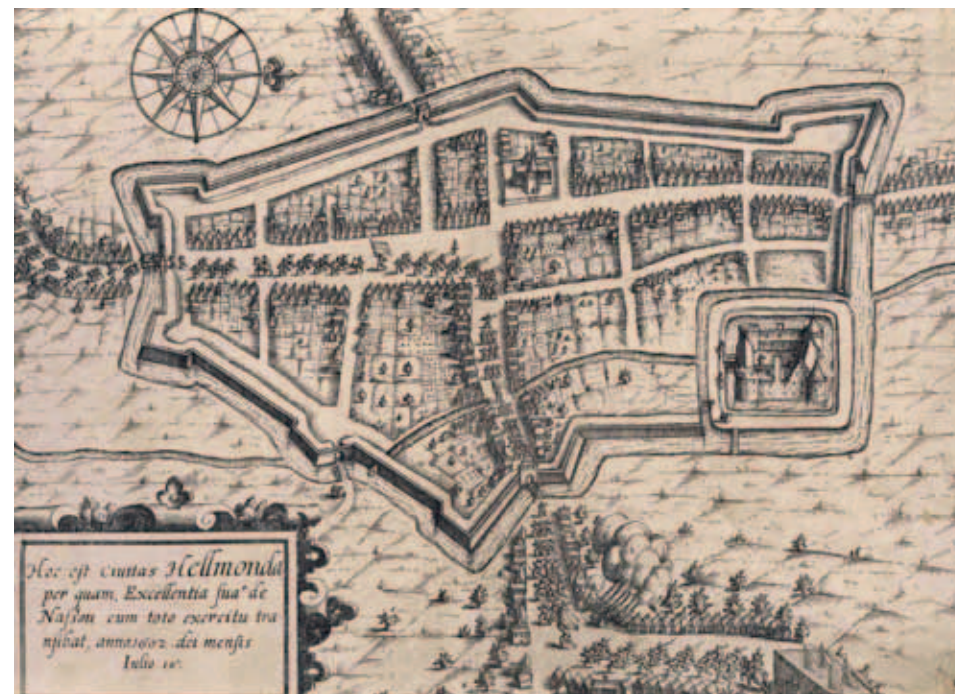
door Hans Vogels

De Helmondse vestingwallen werden omstreeks 1398 aangelegd. Dat blijkt uit een charter waarin wordt gesproken over een vergoeding aan een ingezetene, voor het afstand doen van een deel van een beemd aan de Weerd of Waard: *'Alsoe verre die veste ende die grave der stadt van Helmont daer ghemaect ende ghegraven is'*. Echte stadsmuren in de juiste zin van het woord heeft Helmond niet gekend. Naast grachten bestond de vesting uit een zandwal met enige ravelijnen¹ en vier poorten: de Hoogeindsche poort ter hoogte van het huidige Beugelsplein, de Veeschepoort bij de Veestraat, de Binderschepoort nabij de Ameidewal en de Meijenpoort aan de Ameidestraat.

Enkele straatnamen verraden waar de vesting eertijds gelegen heeft. Vanaf de Meijenpoort liep de wal in noordelijke richting over de huidige Noord Koninginnewal tot aan de Binderschepoort en vervolgens langs de Watermolenwal tot aan de Veeschepoort. De linie boog zich dan zuidwaarts tot aan het kasteel en over het terrein van de tegenwoordige Vlisco in de richting van de Hoogeindsche- of Donkerpoort. Vandaar naar de Ameide en verder in noordelijke richting, om de ring rond de stad bij de Meijenpoort te sluiten. Helmond werd toen omschreven als zijnde: *'Een kleyn stad met een schoon casteel, daer den grave van Cortenbach,*

ghemeenlijck genoemt den heere van Helmont, sijn hoffhoudt'.

Toen binnen de wallen een nieuwe kerk tot stand was gekomen en de stad qua zielental toenam, ontstond de behoefte aan een betere bestrating. De burgers ondervonden veel last van de paden die vooral in de winterperiode slecht begaanbaar waren. In aanverwante steden was dat aanleiding geweest om de hoofdstraten van een plaveisel te voorzien. In 1460 besloot de heer van Helmond de twee hoofdroutes door de stad te verharderen in ruil voor een belasting op bier en wijn gedurende een periode van zeven jaar. Er werden straten

De vesting met de vier stadspoorten omstreek 1650. De stadswallen die sinds de zeventiende eeuw geen militair nut meer hadden, raakten in verval en werden geslecht.

aangelegd van *'eene roede breed en van goede Maeschen steenen'*, kruiselings door de stad heen. De uitvoering ving aan op Sinte Remeijsdach (1 oktober) en moest in zeven jaar voltooid zijn.

De zuid-noord verbinding startte bij de Veeschepoort en liep *'zoo recht voort utgaende door die stad totter Meijenporten'*. De oost-westelijke verbinding begon aan *'die porte Sente Loys'* (Donkerpoort), liep langs de Lambertuskerk en over de Markt tot aan de Binderschepoort. Ook werd een gedeelte van de Markt *gesteevecht*². Het betrof het gebied *'alomme den clockhuys'*³. De kosten werden gedragen door de heer die ook het onderhoud voor zijn rekening nam. De gemeente belastte zich met het vergaren van zwerfstenen uit

de Maas, die met vijftig paardenwagens naar de stad werden vervoerd. Met grote moeite en kosten werd het werk voltooid, maar het onderhoud liet weldra te wensen over. Na enige jaren werd verordend, dat iedere ingezetene het deel van de weg vóór zijn huis *'ter halver strate'* zelf moest onderhouden.

De Veeschepoort

De Veesche- of Coelkespoort wordt voor het eerst vermeld in een akte van 14 januari 1419. Aleit Coelkens en haar dochter Luycken verkopen dan hun huis gelegen bij de Coelkenspoorte aan Jan van Berlaer, de heer van Helmond. Naast de doorgang lag de Coelkensbrug over de stadsgracht. Aan de poort was een woning gekoppeld waarvan de bewoner

de sleutelbewaarder was en de plicht had de deuren op vastgestelde tijden te openen en te sluiten. In 1421 werd het huis verhuurd aan Wreys Peterssoen: *‘Die geswoerenen van Helmont hebben verpacht aen Wreys Peterssoen ende Heylwich sijnen wive die poert te Helmont, geheiten Coelkespoerte met hare toebehoorten tot sijnen ende sijns wijs behoeft’*. Zij mochten de poort hun leven lang blijven gebruiken. Bovendien mochten ze hun vee laten grazen op een deel van de nieuwe wallen. Uit een latere akte blijkt dat het gebruik *‘mette huizinge, hofstede en hof daarbij geleghen’*, rond het jaar 1500 toekwam aan Ywam van den Berge en zijn vrouw Luitgard. De toegang werd toen de *‘Ywamspoerte’* genoemd, maar veranderde na een restauratie in *‘Nieuwe Poort’*. Vanaf het begin was *‘Veeschepoort’* echter de meest courante naam, al werd in de negentiende eeuw ook wel *‘Steenwegsche poort’* gebezigd.

In de zestiende eeuw bleek de poort zo bouwvallig te zijn dat die nodig moest worden gerepareerd. Dat gebeurde weliswaar in 1564, maar afdoende was de reparatie niet. Een grondige renovatie was onafwendbaar. Die opknapbeurt startte in 1573. Het hiertoe benodigde hout werd geleverd door de abdij van Binderen en gewonnen nabij hoeve *‘De Kemenade’*. De kalk werd aan de Maas gehaald en voor cement reed een kar enkele keren op en neer naar ’s-Hertogenbosch. Er werden overwegend nieuwe bouwstoffen gebruikt, maar ook materialen van het vervallen klooster in *‘De Haghe’*, dat in 1543 na een brand was verlaten.

De uit Breugel afkomstige aannemer Adriaen de Metser en zijn gezellen, werden per kar opgehaald. Gedurende hun verblijf in Helmond waren ze bij de gemeentesecretaris Jeronimus van

Op de plek van de Veestraatbrug stond ooit de Veeschepoort. Bij de aanleg van de Willemsvaart en de insteekhaven werd een deel van de bedding van de stadsgracht gebruikt.

Prent van Ludovico Guicciardini een tekenaar, schrijver en handelaar uit Florence. Links de Waterpoort en op de voorgrond de Veeschepoort. Onder de poort met ophaalbrug.

de Werff in de kost. Metser verdiende exclusief de kost, tien stuivers en de gezellen negen stuivers per dag. Het dagloon voor losse werklieden varieerde tussen vier en acht stuivers. Lambert de Timmerman werkte met twee knechten circa zestien dagen tegen een vergoeding van acht stuivers per dag. Omdat in de nachtelijke uren werd doorgewerkt, trakteerden de burgemeesters af en toe op een extra potje bier. Een groep arbeiders zorgde intussen voor herstel van de oevers van de naastgelegen gracht. Daartoe werden karrenvrachten takken, plaggen en zand aangevoerd. Ook werd het wegdek van de Veestraat en Steenweg in orde gebracht. Toen de burgemeesters tenslotte hun rekening opmaakten, bleek het hele karwei 289 guldens en 19 stuivers te hebben gekost.

In 1603 werd bij de poort door Abraham Daniëls een huis gebouwd. Het diende als bestuursgebouw waar de regenten hun vergaderingen hielden. Het

was het eerste stadhuis dat Helmond ooit kende en diende daartoe tot 1625. Aangrenzend was door Alexander van Cortenbach eigenmachtig een

De Hoogeindschepoort bevond zich op de plaats waar de Kerkstraat overgaat in het Beugelsplein.

kasteelpoort gebouwd. Op de plek van beide panden wilde hij een nieuwe vergaderruimte stichten: *'Welverstaende om aen het huys annex te sijn ende te bliven tot gebruyck van den Heere so langhe de porte staen sal'*. De betreffende kamer: *"Sal men connen gebruycken voor een stadthuys om op te dinghen ende den Raedt daerop te vergaderen, om aldaer de stadtssecreten ende met malacanderen te helpen resolveren'*.

Van Cortenbach verzocht de regenten het stadhuis te willen afstaan voor de uitvoering van zijn plan. Het stadsbestuur, dat in onmin met hem leefde, wilde echter niet aan de transactie meewerken en wees er op, dat de Vorst in tijden van oorlog over de stadspoorten moest kunnen beschikken. Van Cortenbach reageerde met de sarcastische opmerking: *'Een gebroocken porte can den prins grooten dienst doen, nu sijnde het een pistaverne waer alle ondeucht van soldaeten*

optrect'. Hij liet het huis afbreken, maar zijn stadhuisplan bleef onuitgevoerd. In 1631 besloot het stadsbestuur de poort te behouden en de plek van het gesloopte pand te bestemmen voor de bouw van een nieuw huis. Het erf bleef eigendom van de gemeente, niemand mocht er *'mesthoopen ofte andere onreynicheyt legghen'*.

De Hoogeindschepoort

De eerste vermelding van de Hoogeindschepoort is van 13 maart 1420. Tot laat in de zestiende eeuw wordt die toegang *'Corstkens-, Corstiaen-, Gobel-, Gobelkens-, of Corsten Gobelenspoort'* genoemd naar Corstiaen Gobelkens, wiens erfgenamen bij de poort een erf bezaten. Gedurende de tweede helft van de vijftiende- en de eerste helft van de zestiende eeuw, wordt de poort frequent *'St. Eloy, St. Loyen- of St. Loyspoort'* genoemd.

In 1529 verleende het stadsbestuur aan de Arm- of Heilige Geestmeesters admisie om de poort te gebruiken voor de opslag van granen ten behoeve van de Heilige Geesttafel. Tevens werd toegestaan om aangrenzend één of twee woningen te bouwen, onder voorwaarde dat de toegang in goede staat zou blijven en dat de stad in oorlogstijd van onder de poort de vijand zou mogen aanvallen of afweren. Nadat de graanschuur tot stand was gekomen werd de stadspoort de *'Heilige Geestpoort'* genoemd. De woningen werden gebouwd, immers later in de tijd blijkt de poort bewoond te zijn. Omdat er dan gesproken wordt over twee zolders waarop granen geborgen liggen, is het aannemelijk dat de huizen werkelijk zijn gebouwd. Vanaf de achttiende eeuw hadden de Heilige Geestmeesters de ruimten kennelijk niet meer nodig, omdat er vanaf toen geen graanpachten meer werden betaald. Daarna werd de

berging door de burgemeesters telkens voor een periode van vier jaar verhuurd. In 1737 werd het poortgebouw voor vier jaar verpacht aan schepen en substituut-secretaris Hendrick Donker. Vanaf toen werd de poort consequent de *'Donkerpoort'* genoemd.

Rond 1800 is er sprake van een bierbrouwerij in of nabij de Hoogeindsche poort, want op 24 mei van dat jaar verkoopt de familie Welten een hofplaats *'De Brouwerije'* aan Willem Verhees. In de zeventiende eeuw is er ook een brouwerij geweest, immers op 9 september 1683 verkopen de borgmeesters Jan Henrinx en Hendrick van Riel in het openbaar een *'huijs, hofstadt en een vervallen brouwerije'* aan Claes Claessen Valckeniers.

De Binderschepoort

De Binder- of Binderschepoort wordt eerstens vermeld in een verzoeningsbrief

Deze foto is genomen vanaf de plaats waar de Binderschepoort stond.

Het nauwe Ameidestraatje werd vroeger afgesloten door de Meijenpoort.

van 19 juni 1419, zij wordt dan ook wel de 'Gasselsmanspoort' genoemd. In latere stukken wordt de toegang consequent de 'Binder- of Binderschepoort' genoemd. De poort stond aan de Binderstraat, ter hoogte van het voormalige postkantoor en het huidige Ameideplein.

In 1482 deed Helmond afstand van de poort ten behoeve van vorster Jan Maes Tempelerssoen. Dit omdat de stenen poort in de Binderstraat: *'Zeer qualyc versien is bij reparatien van metselarien ende bedecxel van tijmmeringen, zoodat te duchten is dat sij weldra sal invallen, geven en verlenen de stadsregenten Jan die voirsr. de stenen poirt metter mueren Westwairt ende dertien voeten erfs, neven die muere daaraen geleghen'*. Jan Maes mocht de poort met muren en dertien voet grond gebruiken en daarop een huis bouwen, zodanig dat: *'Eensgelijck sijnen weg dairdoir sal behouden, te vaeren, te rijden ende te gaen, soeals dat*

altijt gewoinlijck is geweest ende noch is'. Maes werd hierdoor gedwongen de poort te onderhouden en garant te staan voor het behoud van muren en deuren. In oorlogstijd zou de stad ter hoogte van de poort bolwerken mogen slaan en doen wat ter verdediging nodig was. De bewoners mochten het huis dan niet van binnenuit sluiten, zodat de stad zich staande op de muren kon verweren tegen de vijand.

De Meijenpoort

Van drie voorgaande stadspoorten is dus met zekerheid te stellen dat ze bewoond waren, maar van de Meijenpoort is geen bewoning bekend. Van de vier stadspoorten wordt de Meijenpoort ook het minst genoemd. De naam van de toegang is afgeleid van het riviertje de Ameide dat de oostkant van de Helmondse vesting begrensd. De eerste keer wordt de poort genoemd in

een akte van 20 mei 1438, als Peter zoon van Art van Goerle en Gerit de man van Mechtelt dochter van Art van Goerle verklaren, dat zij geen recht hebben op een perceel *'buten de Meijenpoerte'*.

Eind 1599 werd Helmond bestormd door een groep muitende soldaten die in Hamont gelegerd was. De aanval werd, geassisteerd door strijdkrachten uit de omliggende dorpen, vinnig afgeslagen. Voor de Hoogeindsche- en de Meijenpoort werd slag geleverd waarbij doden en gewonden vielen. Enige dagen later kwam een schriftelijk verzoek uit Hamont: *'Om te kunnen terugontvangen de wapenen ende cleederen van de gebleven dooden aan de Meyenpoorte'*.

De Waterpoort

Uit een charter uit 1429 blijkt er ook een zogenaamde *'Waterpoort'* geweest te zijn. In de betreffende akte wordt een beemd beschreven, welke is gelegen nabij de Waterpoort, tussen het erf van het klooster Binderen aan de ene zijde en de Aa aan de andere zijde. De Waterpoort was echter geen stadspoort in de juiste zin van het woord, maar een gemetselde waterdoorgang ten behoeve van het riviertje de Aa, dat door de stad stroomde. Op een prent van Ludovico Guicciardini, een tekenaar uit Florence die een prent van Helmond maakte, is het metselwerk aanschouwelijk gemaakt. Het bouwsel bevond zich halverwege de Bindersche- en de Veeshchepoort, nabij de watermolen die vanaf De Wiel naar deze plek was overgebracht. De Aa is hier nooit bevaarbaar geweest, dus is dit deel van het riviertje nooit gebruikt als waterweg voor het vervoer van mensen of goederen. De zegswijze waterpoort is dus een beeldsprakig begrip. Letterlijk betekent

het: *'opening in een vestingmuur(wal) die een rivier of gegraven water toegang geeft tot een stad, dan wel een stad verlaat'*.

Ontmanteling

In 1817 werden de laatste resten van de verdedigingswallen en fortificaties uit de middeleeuwen verkocht en daarna afgebroken. Het betrof de Hoogeindsche- en Veeshchepoort. De Meijenpoort en de Binderschepoort waren al in 1789 geslecht. De resten van de wal, die sinds de zeventiende eeuw niet meer als verdedigingswerk werd gebruikt, waren al eerder opgeruimd. Na de ontmanteling van de wallen was de stad klaar voor uitbreiding, die niet lang op zich liet wachten.

Noten:

- 1 Een ravelijn is een buitenwerk van een vesting. Het is een vaak vijfhoekig eiland omgeven door een gracht. Soms is het als een schiereiland aan de vesting vastgebouwd. Het verdedigingswerk bevindt zich vaak bij de toegangspoort van een vesting.
- 2 Oude benaming voor het aanbrengen van stenen, zodat vlakke en goed begaanbare wegen worden gevormd.
- 3 Het Clockhuis was een torentje met klok op de kop van de Markt waar publicaties werden afgekondigd.

Bronnen:

- Helmond's vroegste verleden, De Zuid-Willemsvaart 1929.
- De stadspoort aan de Veestraat, De Zuid-Willemsvaart 1936.
- Het kasteel van Helmond en zijn vroegere bewoners, De Zuid-Willemsvaart 1929.
- Helmond in het verleden, A.M. Frenken.
- Wikipedia de vrije encyclopedie.
- Delpher.nl.

De slag om Sluis 11

“It was a bold and exciting plan with a touch of ‘into the valley of death’ about it”

door Jeroen Koppes

We schrijven september 1944. Dolle Dinsdag is net achter de rug en operatie Market Garden staat op het punt te beginnen. Het strategische doel van operatie Market Garden was de vestiging van een bruggenhoofd op de Veluwe met uitlopers over de IJssel. Hiervoor werden de bekende luchtlandingstroepen ingezet die een aantal rivierovergangen moesten veroveren waarover de grondtroepen van het XXX Corps konden oprukken. Dit korps zou over de ‘Hell’s Highway’ oprukken vanaf de Belgische grens van Eindhoven en Nijmegen naar Arnhem. De brug bij Arnhem bleek uiteindelijk ‘een brug te ver’ te zijn. Het korps werd op de linkerflank ondersteund door het XII Corps en op de rechterflank door het VIII Corps. Deze laatste eenheid werd hierdoor ook verantwoordelijk voor het gebied rond Someren, Asten en Helmond. De 11th Armoured Division was onderdeel van het VIII Corps en stond onder leiding van Lieutenant-General G.P.B. Roberts.

Patrick Delaforce schrijft over de 11th Armoured Division in zijn boek ‘The Black Bull’: *“In de nacht van de 20ste werden de vooruitgeschoven eenheden gewijzigd. Het 3rd Royal Tank Regiment en het 3rd Monmouthshire Regiment met het 23rd Hussars en 8th Rifles kwamen onder het commando van de 29th Brigade en het 2nd Fife and Forfarshire en 1st Herefordshire Light Infantry samen met de 4th King’s Shropshire Light Infantry en 15/19th Hussars onder het commando van de 159th Brigade. 29th Brigade werd*

naar het noorden gestuurd en de 159th naar Someren.” Het 3rd Royal Tank Regiment, 23rd Hussars en 2nd Fife and Forfarshire waren de tankeenheden, uitgerust met Sherman tanks. Het 15/19th Hussars was de verkennings eenheid van de divisie, de overige eenheden behoorden tot de infanterie.

Sluis 11 en de Zuid-Willemsvaart

De Zuid-Willemsvaart is het kanaal tussen Maastricht en Den Bosch met

een lengte van 123 kilometer. Al in de 15e en 16e eeuw was er sprake van een noodzaak voor een kanaal, vooral omdat de Maas niet altijd bevaarbaar was. *“De stad van den Bossche heeft noodich een middel tot vermeerderinge van traffycq ende aencomen int groot van alle Luycxe waeren ende overvloedicheyt van torff uuytten Peel van Someren, Asten Deurne, Bakel, enz.”* Het zou tot begin 19e eeuw duren voordat de schop daadwerkelijk in de grond ging. Het kanaal heeft een verval van 40 meter, waardoor er in het ontwerp van 1820 rekening gehouden werd met 21 sluisen. Deze sluisen zijn genummerd van Den Bosch (Sluis 0) naar Maastricht (Sluis 20).

Sluis 11 ligt ten zuiden van Helmond, tussen Someren op de westelijke oever en Asten op de oostelijke. De Zuid-Willemsvaart lag in dit deel van Nederland ten oosten van Hell’s Highway, de opmarsroute van XXX Corps. Het oostelijke gedeelte van de opmarsroute, met aan de westkant Hell’s Highway en aan de noordkant het Wilhelminakanaal, was

het terrein van de 11th Armoured Division. Het was haar taak om een bruggenhoofd te slaan over de Zuid-Willemsvaart en zo het gebied Helmond, Bakel, Deurne, Asten en Someren te controleren.

Generaal Roberts had hiervoor zijn eenheden in drie speerpunten verdeeld. De meeste noordelijke groep bestond uit het 23rd Hussars en het 8th Rifles. Zij rukte op de 21ste september op vanuit Geldrop naar Nuenen om zo Gerwen en de Gerwense Heide te bereiken. Zij stuitte daar op Duitse Panther tanks en kon niet verder oprukken. De volgende dag, de 22ste, trokken de Duitsers zich al vechtend terug naar Helmond en bleven in de stad de laatste bruggen over de Zuid-Willemsvaart op.

De middelste groep bestond uit het 3rd Royal Tank Regiment en het 3rd Monmouthshire Regiment; zij richtte zich voornamelijk op de zuidelijke kant van Helmond en Mierlo-Hout. Ook zij stuitte op de opgeblazen bruggen in Helmond en kon niet verder. Het gedeelte

Alle verbindingen over de Zuid-Willemsvaart in Helmond waren vernield, zoals hier de Veestraatbrug. Zodoende moesten de geallieerden uitwijken naar Sluis 11.

van Helmond ten westen van de Zuid-Willemsvaart werd door deze eenheden op 22 september bevrijd. Zij konden echter nergens de Zuid-Willemsvaart oversteken en draaiden naar het zuiden om daar bij Sluis 11 van het daar ontstane bruggenhoofd gebruik te maken.

Het zuidelijke speerpunt bestond uit het 2nd Fife and Forfarshire Regiment en het 1st Herefordshire Light Infantry Regiment. Het richtte zich op Sluis 10 en Sluis 11 in het gebied van Lierop, Someren en Asten.

De opmars naar Someren

Sluis 10 wordt in de Engelse bronnen ook wel aangeduid met de naam 'Boomen Bridge', naar het gelijknamige buurtschap. Toen de tanks van het 2nd Fife and Forfar eenmaal daar aankwamen bleek ook deze brug opgeblazen. Ook zij draaiden om naar het zuiden om richting Sluis 11 op te rukken. We zien hier alle drie de speerpunten op de 21ste en 22ste vastlopen op opgeblazen bruggen over de Zuid-Willemsvaart. Alle eenheden van de divisie keerden dan naar het zuiden voor het enige bruggenhoofd dat er dan nog is, bij Sluis 11 te Someren. Maar hoe kwamen de eerste eenheden in Someren aan?

De tanks van het 2nd Fife and Forfar bevonden zich op woensdag 20 september nog in Achel, net over de grens in België. De opmars ging richting Leende en dit dorp werd met lichte tegenstand ingenomen. Hierna werd Heeze ingenomen waarbij de eenheden met mitrailleurvuur en antitankgeschut werden onthaald. In het kasteel van Heeze werd een oorlogsdagboek bijgehouden; *"In Heeze telkens het geblaf*

van de mitrailleurs; om 4 uur nam dat zeer in hevigheid toe en mengde zich daartusschen het geschut van de Engelsche tanks die het dorp binnenkwamen. Tusschen 6 en 7 lag de oprijlaan van het kasteel in het schoot-veld en toen de kogels tegen de muren kletsten, gingen wij allen in de kolen-kelder van het oude kasteel, die tot schuilkelder was ingericht. Het dreunde overal geweldig. Tegen half 8 werd het stil. De slag om Heeze was afgelopen met eene Engelsche overwinning." Hierna werd het vizier op het oosten gericht en ging de opmars verder naar Someren dat van Heeze gescheiden wordt door de Strabrechtse Heide en diverse bosgebieden. *"Zonder ophouden stroomde de vloed Engelse voertuigen het dorp in. Een gedeelte reed door de Boschlaan naar den Somerschen weg."*

Een brug, vermoedelijk over de Sterkselse Aa, stortte door het zware verkeer in, maar de opmars werd via een alternatieve route voortgezet. Via de Vaarselstraat en de Speelheuvelstraat werd vlak voor het donker op de 20ste Someren door de eerste troepen bereikt. Een aantal Duitsers met panzerfausten had op de Markt in Someren een kanon opgesteld; dat werd echter volledig door de Britten genegeerd en zij wisten zich later over Sluis 11 terug te trekken. De infanteristen van het Herefordshire Regiment, die achterop de tanks van de Fife and Forfar mee reden, deden een poging om de brug bij Sluis 11 in handen te krijgen, maar deze werd vlak voor aankomst door de Duitsers opgeblazen. De opmars liep zowel over de Kanaalstraat als de parallel gelegen Schoolstraat. Indertijd begon de Schoolstraat bij de Speelheuvel, waar nu de Avennelaan loopt. Het waren dan ook huizen aan deze twee straten die het moest ontgelden tijdens de bevrijdingsdagen.

Een Sherman tank en infanterie van 11th Armoured Division passeren Sluis 11 op 24 september 1944.

Zes boerderijen en een dubbele gemeentewoning werden verwoest.

De volgende morgen om 06:00 uur werden A en C Squadron van het Fife and Forfar naar het noorden langs het kanaal gestuurd op zoek naar andere bruggen. C Company van het Herefords reed mee op de tanks van C Squadron. Zoals gezegd stuitten ze op de opgeblazen Boomenbrug bij Sluis 10. Beide eenheden keerden terug naar Sluis 11. Er zat niks anders op dan de vijand aan de andere kant van het kanaal te beschieten en hier een oversteek te forceren.

De Duitse verdediging van Sluis 11

Tegen welke Duitse eenheden de Britten het precies opnamen is lastig te achterhalen, want er vochten veel verschillende eenheden rond het

bruggenhoofd. Het boek 'Geschiedenis van Someren in de Tweede Wereldoorlog' geeft aan dat er in eerste instantie jongens van 16-17 jaar geleverd waren onder leiding van een Rode Kruissoldaat. *"In plaats van te trainen voor de komende strijd, brachten ze samen de tijd door met vissen in het kanaal. Hij was van plan als de Engelsen zouden komen zich met zijn troep over te geven zonder te vechten. Een groep van 120 SS'ers vestigde zich met de staf in het huis van de familie Lammers aan Sluis XI. Toen deze het bevel overnamen moesten de jongens de strijd in."* Major Hutchinson, commandant van A Squadron, 2nd Fife and Forfar, gaf in een interview aan dat hij dacht dat het ze het tegen Duitse parachutisten moesten opnemen.

Tegen het middaguur op de 21ste werd door de Duitsers de evacuatie van

Asten bevolen. Iedereen moest voor vier uur weg zijn. Veel inwoners begroeven hun kostbaarheden in de schuilkelder of tuin en verlieten het dorp met de paar bezittingen die ze mee konden dragen: *“Had je medelijden met de kinderen en moeders; een brok schoot je in de keel als je een oude man, de neus bijna aan de grond, een beladen kruiwagen zag duwen. [...] Een oud echtpaar, geen kind of kraai meer bezittend, schuifelde, elkaar in de arm, de weg naar Liesel op. Nu en dan stonden ze stil en keken ze terug op het dorp.”* *“Tegen 5 uur leek het dorp een dodendorp. Er was niets te horen dan nu en dan het schieten van een kanon en het inslaan van een granaat.”*

De oversteek

De infanterie van het Herefords was om 19:30 uur op de 21ste begonnen met het overzetten van de eerste twee compagnieën om het bruggenhoofd te maken. A en D Company staken het kanaal met aanvalsbootjes over. C Company volgde daarna via de intact gebleven sluisdeuren. Ze werden ondersteund door artillerie die op dat moment een ring vuurde rond het

*Britse soldaten steken de Baileybrug bij sluis 11 over richting Astens.
(Fotocollectie Jeroen Koppes)*

bruggenhoofd én rond het dorp Astens in zijn geheel. Rond 02:00 uur begon de Duitse tegenaanval vanuit Astens die drie uur aanhield. Hierbij wisten de Duitse eenheden de Britse posities te infiltreren. De tegenaanval werd met zwaar artillerievuur in de vroege ochtend afgeslagen.

Lieutenant Robert Jackson was een verbindingsofficier bij het brigadehoofdkwartier. Hij was op het tijdstip van de tegenaanval bij de brug aanwezig. Hij wist hoe kritiek de situatie was en verzamelde persoonlijk een aantal achterblijvers om ze over de sluisdeuren naar het bruggenhoofd te brengen. Na verslag uitgebracht te hebben stak hij wederom met een aantal achterblijvers het kanaal over om aldaar een positie in te nemen met 15 man. Na zware gevechten, waaronder man-tegen-man-gevechten hield Jackson nog maar een half dozijn mannen over. *Major* How omschreef hem als een moderne Horatius. Horatius zou volgens de legendes in 507 voor Christus in zijn eentje een brug in Rome tegen de Etrusken verdedigd hebben. Voor zijn

uitmuntende leiderschap en dapperheid werd *Lieutenant* Jackson de Distinguished Service Order toegekend. *Lieutenant* Jackson sneuvelde op 4 april 1945 in Noord-Duitsland en ligt begraven bij Hannover.

Café Van Poppel aan de oostelijke kant van de Zuid-Willemsvaart, lag tijdens de gevechten in de vuurlinie. Maar het pand overleefde de oorlog en staat er nog altijd.

Met alleen sluisdeuren om de overkant te bereiken red je het niet als tankdivisie. Er werd dan ook besloten om in de nacht van 21 op 22 september een Baileybrug aan te leggen bij de sluis. Hiervoor werd ‘artificial moonlight’ aangelegd; door met zoeklichten op de wolken te schijnen kon men voldoende licht creëren om te werken. Om 21:00 uur begonnen de genisten van het 13 Field Squadron met het opblazen van de resten van de oude brug en werden met behulp van een aantal ‘rafts’ voertuigen van de Herefords overgezet. Om 23:00 uur werd begonnen met de daadwerkelijke bouw van de brug. Om 02:00 uur vond de Duitse tegenaanval plaats waardoor om 03:30 uur het werk aan de brug gestaakt moest worden. Zelfs de genie-eenheden werden tijdens de tegenaanval ingezet als infanteristen. Om 05:00 uur werd weer verder gewerkt zodat de brug om 06:15 klaar was. Nog dezelfde dag, op de 22ste, werd er vlak bij de eerste brug eenzelfde tweede brug aangelegd, waarvan het werk om 14:00 uur begon en dat om 18:00 uur werd afgerond.

Om 06:15 uur op de 22ste was de eerste brug klaar en kon de opmars met

tanks worden voorgezet. A Squadron van het 2nd Fife and Forfar kreeg de opdracht om de brug als eerste over te steken. Het kreeg de opdracht om om 07:30 uur vol gas de brug over te rijden en direct door Astens heen te rijden om de wegen die noord, oost en zuid uit het dorp lopen te dekken. Het ging hier vermoedelijk om de wegen naar Ommel (Ommelseweg), naar Liesel (Voordeldonk) en naar Heusden (Wolfsberg).

Into the valley of death

De baileybrug oversteken was het probleem niet, want het Herefords had tenslotte een klein bruggenhoofd veroverd aan de Astense kant van het kanaal. Om vervolgens met tanks dwars door een dorp te scheuren was eigenlijk gekkenwerk. De man die de spitsroede moest leiden was *Lieutenant* Don Bulley. Hij leidde de eerste troep van drie tanks naar de overkant en zijn tank was de eerste die de overtocht moest wagen. Na het inleidende artilleriebombardement keek Bulley op zijn horloge en riep *“we’re off”* en reed met zijn tank de brug over. Al vurend ging hij richting Astens waar hij vanuit de huizen beschoten werd door

zwaar machinegeweer- en bazookavuur. Plotseling verdween zijn tank in een wolk van rook en vuur. De tank die volgde probeerde Bulley's tank te ontwijken door een veld in te rijden maar kwam al snel vast te zitten. De derde en laatste tank van de troep schoot links langs die van Bulley en kwam eveneens vast te zitten. Bulley had het in eerste instantie overleefd. Hij begon met zijn pistool vanuit de koepel op de Duitsers te schieten en werd daar dodelijk gewond. Hij ligt begraven in het nabij gelegen Mierlo.

Captain Alec Wardman van het Herefords zag de eerste tanks oversteken: "Er zat een aantal Duitsers verstoep in een duiker onder de weg. Bij het arriveren van de eerste tanks trokken zij een kabel met mijnen over de weg. We beschoten de Duitsers maar waren helaas te laat."

De volgende troep, onder leiding van *Lieutenant W.S. Brownlie*, zat er vlak achter. Brownlie zat in de eerste tank en moest snel beslissen of hij vol gas zou proberen langs de uitgeschakelde tanks te komen, of dat hij langzaam voorwaarts zou gaan. Hij koos voor het eerste maar reed met een enorme klap tegen Bulley's tank aan. Gelukkig kon hij doorrijden en al zijn tanks wisten het dorp te bereiken. Wel waren de tanks op ontelbare plekken geraakt door het enorme vuur van de Duitsers. Ze reden via de Wilhelminastraat en de Markt richting Ommel. Hij zou daar laten over zeggen: *"Hoe sneller je gaat, hoe harder je er door komt en hoe minder de vijand je kan raken. De snelheid was geen roekeloosheid. Zij die langzaam gaan moeten het vaak bekopen."*

Major Hutchinson, de commandant van A Squadron, volgde daarna en wist

ook veilig het dorp te bereiken. De rest van het regiment en de infanterie van de 4th Battalion King's Shropshire Light Infantry ruimden daarna de laatste Duitsers bij het bruggenhoofd en in Asten zelf verder op. Een aantal tanks rukte op naar Vosselen, een buurtschap ten noordwesten van Asten. Hier werd aan het eind van de middag een aantal Duitsers onder vuur genomen en ging een boerderij aan de Nachtegaal verloren. Tegen de avond lag A Squadron ten noorden van Asten, C Squadron in het oosten en B Squadron in het zuid-zuidwesten.

Na de eerste tanks volgde al snel de infanterie van de 4th King's Shropshire Light Infantry, die uit het bruggenhoofd van het Herefords diende te breken en Asten zelf moest veroveren. *Major Urwin Thornburn* was de commandant van D Company. Het was zijn company die als eerste Asten binnentrok. Hij moest tot twee keer toe naar voren komen om persoonlijk de leiding op zich te nemen om zo zijn troepen vooruit te helpen. Eén van zijn pelotonscommandanten was een Noor, *Lieutenant Sverre Bratland*, die onder vuur kwam te liggen van een mitrailleurnest. Hij kroop naar voren en gooide twee granaten in het nest en schakelde de rest uit met zijn Stengun. Beide mannen werden onderscheiden met het Military Cross en overleefden de oorlog. Bratland zou in 1982 als *Generalmajor* afzwaaien in het Noorse Leger. Hij overleed in 2002.

Thornburn schreef over Bratland: *"Hij was nooit gelukkiger dan wanneer hij op zijn buik kon kruipen. Aangezien de aanval 'single-file' langs een greppel ging was het Bratland die eigenhandig de vijand terug dreef. Elke paar minuten hield hij een*

Een Sherman-tank rijdt door de Wilhelminastraat in Asten. (Fotocollectie Jeroen Koppes)

handgranaatcompetitie met de Duitsers verderop waarop zij zich weer 25 yards (23 meter) terugtrokken. Op deze manier werd 250 yards terrein gewonnen. Genoeg armslag voor D Company om te manoeuvreren."

Hierna kon ook de rest van de KSLI oprukken en huis voor huis Asten veroveren. Het zou tot in de middag duren voordat Asten enigszins onder controle was en tot in de avond voordat alle Duitsers ook daadwerkelijk waren verdreven. Het Regimentsboek omschreef de actie als volgt: *"De slag om Asten was even zwaar als die om Antwerpen, het dorp werd verdedigd door vastberaden en ervaren troepen in goede defensieve posities."*

Van het 2nd Fife and Forfar werden de *Lieutenants* D.W. Bulley en P.C. Firkins en negen soldaten gedood tijdens de kanaaloversteek terwijl *Captain* B.L. Frewin en acht soldaten gewond raakten, voornamelijk van A Squadron. Het Herefords had 25 dodelijke slachtoffers en 35 gewonden te betreuren. Het 13 Field Squadron, dat de baileybruggen had gelegd, verloor één man en had vier

gewonden. *Captain Robert Hesketh* van het Herefords: *"Helaas werden vijf van de eerste tanks door bazooka's of mijnen uitgeschakeld in één van de meest spectaculaire en dappere aanvallen ooit gemaakt."* Het totale aantal Britse slachtoffers (doden, gewonden en vermisten) wordt op 150 man geschat.

De Duitsers slaan terug

De Duitse verliezen rond het bruggenhoofd waren hoog; het Herefords rapporteerde 90 gesneuvelde Duitsers. Terwijl 'The Proud Trooper', geschreven door *Lieutenant Brownlie*, het zelfs over 200 doden heeft. Er werden 250 Duitsers gevangen genomen. Deze troepen waren voornamelijk van het Pionier-Ersatz-Bataillon 30 en Infanterie-Ersatz-Bataillon 65. *Louis Heijligers* uit Asten weet zich te herinneren: *"Aan één kant van de weg werden ruim zestig lijken van Duitsers geteld. Velen van hen bevonden zich naast elkaar in hun stellingen, het geweer nog in de hand. Anderen hingen in het prikkeldraad of werden gevonden tussen de gewassen of in de sloot. Verder lag er naast veel wapentuig ook meubilair dat in de stellingen was verwerkt."*

Het graf van
Lieutenant D.W.
Bulley op de
begraafplaats
in Mierlo.
(Fotocollectie
Jeroen Koppes)

De huizen waren zwaar beschadigd door de duizenden kogels en granaten die waren afgevuurd." Van de 1110 huizen in Asten werden er 101 verwoest en 247 zwaar beschadigd.

Tegen de avond vonden er een aantal tegenaanvallen van verschillende Duitse eenheden plaats. B Squadron, ten zuid-zuidwesten van Asten, kreeg tot twee keer toe een zware Duitse aanval te verduren. Deze tegenaanval werd uitgevoerd door parachutisten van Fallschirm-Jäger-Regiment Hübner van de 7. Fallschirm-Jäger-Division van *Generalleutnant* Wolfgang Erdmann. *Major* Hutchinson had dus gelijk over de aanwezigheid van parachutisten.

Vanuit het noorden, uit de richting van Ommel, volgde er nog een andere tegenaanval om 19:00 uur. Deze werd door SS-troepen uitgevoerd van de Kampfgruppe Heinke. Een aantal dagen eerder was er al een SS-officier in Ommel op zijn motor op verkenning geweest. Deze middag was hij terug en gaf hij opdracht aan de bevolking om ook Ommel voor de aankomende gevechten

te ontruimen. Ook de aanval van deze Duitse troepen werd door de Britten afgeslagen.

Helmond bevrijd

Generaal Roberts vond het onverstandig om het kanaal in Helmond over te steken. Door vernielingen aan sluizen was het waterpeil gedaald, wat oversteken moeilijker zou maken. Daarnaast vreesde hij voor veel slachtoffers door in stedelijk gebied te moeten vechten. Hij besloot dan ook om zijn troepen via het bruggenhoofd van Asten te sturen. Vanuit dit bruggenhoofd rukte de 11th Armoured Division verder op naar Deurne, dat op 24 september werd bevrijd. Vanuit hier kon het oostelijk gedeelte van Helmond worden verkend. Al snel bleek dat de Duitsers zich terugtrokken op Bakel en Gemert waardoor Helmond op 25 september in zijn geheel kon worden bevrijd. De opmars ging verder richting het oosten en de Maas en werd Operatie Aintree gedoopt. Ze had als doel het terrein te veroveren ten westen van de Maas en zou resulteren in de Slag om Overloon tussen 30 september en 18 oktober 1944.

Begunstigers van de Heemkundekring Helmont

- ADMINISTRATIEKANTOOR VAN EKKENDONK
- ADRIAANS WONEN EN WERKEN B.V.
- BROECKX MAKELAARS
- COENEN
- DRIESSEN VERF EN INTERIEUR
- FOTO LAMBERT VAN DE KERKHOF
- IL BORGO HUIS MET DE LUTS
- KAPSALON ARNO OBERENDORFF
- KUIJPERS INSTALLATIES
- LAUMÉ MEDIA PARTNERS
- LEEF EN ZORG SPECIALIST IN ZITCOMFORT
- MAREIN ORGANIZING
- MOSMAN AUTOSCHADE
- NOTARISKANTOOR SPOORMAKERS
- PIET ANDRIESEN B.V. EYE-CARE-PROFESSIONAL
- RABOBANK
- VAN NUENEN RIJWIELHANDEL
- WIJNHUIS HELMOND
- VAN DER VELDEN RE-INTEGRATIE
- VAN DER WINKEL IJZERWAREN, GEREEDSCHAP, BOUWBESLAG
- VDNS-KIA HELMOND